
NEMŠKI PRISELJENCI V MARIBORU

Materialne sledi bivanja in ustvarjanja

Maja Godina Golija

65

IZVLEČEK

Maribor je imel stoletja dvojezičen značaj, pomen nemške skupnosti v mestu izpričujejo štetja prebivalstva in drugi, tudi materialni preostanki. Poleg nekaterih starih mariborskih nemških družin, ki so v mestu živele že več generacij, so se konec 19. in v začetku 20. stoletja v mesto naseljevali številni nemško govoreči priseljenci, ki so podobo Maribora zaznamovali z mnogimi kulturnimi prvinami. Avtorica v razpravi obravnava materialne sledi njihovega bivanja – predvsem v stavbarstvu in mestni arhitekturi, prehrani in oblačilni kulturi.

Ključne besede: materialna kultura, konec 19. in začetek 20. stoletja, mariborski Nemci, dediščina

ABSTRACT

For centuries Maribor had a marked bilingual character. Population censuses as well as material remains manifest the significance of the German community in the town. Besides a few old German families of Maribor that had lived in the town for some generations, numerous German speaking immigrants moved to Maribor at the end of the 19th and at the beginning of the 20th century and shaped the image of the town with multiple cultural features. In the article, the author examines the material remains of their habitation by focusing on buildings and urban architecture, and on food and clothing culture.

Keywords: material culture, the end of 19th and the beginning of 20th century, Maribor German population, heritage

Uvod

Terensko raziskovanje mesta Maribor v zadnjem desetletju pa tudi gmotni, arhivski in časopisni viri o kulturi in življenju njegovih prebivalcev do druge svetovne vojne, so me soočili s pomenom mariborske nemško govoreče skupnosti za mesto. Ta je živela v Mariboru v večjem številu do konca druge svetovne vojne in je bila odločilna pri njegovem gospodarskem ter kulturnem razvoju. Življenju in kulturni podobi mariborskih Nemcev sem se v preteklosti posvetila

v nekaterih projektih¹ in znanstvenih besedilih (Godina Golija 2002; Godina Golija 2004). V pričujočem članku se bom osredotočila na materialno kulturo nemškega prebivalstva v Mariboru, predvsem na tiste gmotne preostanke, ki so zaznamovali življenje v mestu tudi desetletja po njihovi izselitvi oz. prenehanju bivanja; nekateri od njih zaznamujejo življenje Mariborčanov še danes. Pri tem sem uporabila podatke pridobljene iz narativnih intervjujev, časopisnih in slikovnih virov. Narativni intervjuji so bili izvedeni za raziskavo družabnega življenja v Mariboru in kulture prehranjevanja mestnega prebivalstva,² a so mnogi pripovedovalci spregovorili tudi o mariborskih Nemcih, še posebej o njihovem družabnem in društvenem življenju ter o odnosih med nemško in slovensko govorečim prebivalstvom Maribora. To so največkrat zelo kratki deli intervjujev, včasih le pripombe, ki osvetlujejo sobivanje dveh največjih nacionalnih skupin prebivalstva v mestu, ne nanašajo pa se samo na nemške priseljence v Mariboru.

Ker se pričujoče besedilo v veliki meri ukvarja s priseljivanjem in ustvarjalnostjo mariborskih Nemcev pred prvo svetovno vojno, so imeli za raziskavo poseben pomen arhivski viri, ki jih hrani Pokrajinski arhiv v Mariboru. Med njimi naj omenim gradivo Mestne občine Maribor od leta 1900 do 1940, družinske arhive mariborskih nemških družin, fond društev Schlaraffia, Museumverein, Rapid in Frohsinn, drobne tiske in razglednice. Za raziskavo je bil pomemben tudi časnik *Marburger Zeitung*, ki je pod tem imenom v mestu začel izhajati leta 1866. Bil je najbolj bran časopis v Mariboru in je imel ne le nemške, ampak tudi slovenske bralce. Že sam po sebi je pomemben pričevalec bivanja in ustvarjanja Nemcev v Mariboru, še bolj pa o tem priča njegova raznovrstna vsebina.

Pri svojem delu označujem s pojmom mariborski Nemci vse nemško govoreče prebivalce mesta Maribor, ne glede na njihov krajevni izvor.³ Mariborski Nemci so izvirali večinoma iz avstrijskih dežel, Tirolske, Sudetov ali Moravske, pri štetju prebivalstva pa so se opredelili kot Nemci. Prebivalstva v Avstro-Ogrski namreč niso popisovali po narodnosti, ampak po občevalnem jeziku. Tako je bilo leta 1900 s slovenskim občevalnim jezikom v Mariboru prijavljenih le 17,34 odstotka prebivalcev, leta 1910 pa se je število prijavljenih s slovenskim pogovornim jezikom še zmanjšalo na 13,64 odstotka (Melik 1957: 405).

Na osnovi dosedanega raziskovalnega dela v Mariboru pa jih delim na: stare nemške družine, ki so v mestu živele več generacij, nemške priseljence, ki so v mestu bivali nekaj let ali desetletij, in nemško govoreče mariborske Jude.

¹ Pri tem mislim predvsem na pobudo in prvi koncept razstave o mariborskih Nemcih, ki sta bila nato nadgrajena in realizirana leta 2012 pod vodstvom dr. Jerneje Ferlež. Razstava z naslovom *Nemci in Maribor: stoletje preobratov: 1846–1946* je bila pripravljena v okviru prireditve *Maribor – Evropska prestolnica kulture 2012*. Sama sem pri razstavi sodelovala s šestimi tematskimi sklopi.

² To raziskovanje je v Mariboru potekalo v letih 1985, 1986, 1994, 1995, 2008, 2011 in 2012.

³ O tem primerjaj tudi druga znanstvena besedila, npr. Cvirn Janez, *Trdnjavski trikotnik ...*, 1997, ali Čuček et al., *Nemci in Maribor ...*, 2012.

Nekaj zgodovinskih in demografskih podatkov o mariborskih Nemcih

Mesto Maribor je imelo več stoletij dvojezični značaj. Do konca prve svetovne vojne je na zunaj kazalo podobo avstrijskega provincialnega mesteca, v katerem so prevladovali nemško govoreči prebivalci, v njegovi okolici pa so živeli Slovenci. Nemški občevalni jezik prebivalcev ožjega mesta je ločil meščane od slovensko govorečega kmetstva, ki je prihajalo v Maribor po opravkih ali se je v mestu zaposlovalo v nekaterih poklicih (Melik 1957: 405; Ferlež 2002: 93). Nemščina je bila v tej dobi nekakšen zunanji simbol meščanstva, podobno kot navezanost na nemški kulturni prostor in nemške umetniške ustvarjalce.

Sredi 19. stoletja, v obdobju gradnje Južne železnice do Maribora, je začel v mesto v večji meri prodirati nemški kapital, zlasti s Tirolske, Gornje Avstrije, Moravske in Koroške, pa tudi s severne Italije (Leskovec 1991: 316). V tem obdobju je Maribor dobil več javnih ustanov, v mesto so se priselili ljudje iz različnih delov Avstrije, ki so delali kot uradniki ali uslužbenci Južne železnice. Povečini so bili Nemci, ki so s seboj pripeljali tudi družinske člane, kar je povečalo število nemškega prebivalstva v mestu. Nemško govoreči podjetniki so v mesto vabili tudi nemški strokovni kader, ki je vplival na utrjevanje nemštva na tem območju (Curk 2002: 77). Dejansko so ti priseljenci tvorili nemške otoke znotraj slovenskega ozemlja in niso bili avtohtoni nemški naseljenci.

Hkrati so se zaradi razvoja industrije in s tem povezanega naglega razvoja mesta vanj začele priseljevati tudi velike množice Slovencev iz agrarnega zaledja, ki so se zaposlovale v nastajajoči industriji, obrtnih delavnicah, pa tudi kot dekle in hlapci pri bogatih meščanih, vendar so se hitro priučile mariborske pogovorne nemščine.

Pripadniki nemške narodne skupnosti so v Mariboru vodili nekatera zelo pomembna podjetja: obrate mlinske industrije (npr. Carl Scherbaum in Ludwig Franz), usnjarne (Anton Badl), gradbene firme (Rudolf Kiffmann, Max Czeike in Ubald Nassimbeni), opekarne (Franz Derwuschek), vinsko trgovino in pivovarne (Tscheligi in Badl), pa javna mestna podjetja in Delavnice Južnih železnic. Bili so lastniki večine trgovin in stanovanjskih stavb v mestu. Zaradi dobre železniške povezave, ki je mesto povezala z vsemi večjimi mesti v monarhiji, Južni železnici med Dunajem, Mariborom in Trstom se je namreč leta 1863 pridružila še koroška proga, ki je Maribor povezala tudi s Celovcem, ugodnih cen zemljišč in premičnin, cenene energije in delovne sile so nemški tovarnarji priseljevali svoje obrate v mesto že konec 19. stoletja. Kot značilni primer priseljenega tovarnarja omenimo Ludwiga Franza, ki se je v mesto preselil v osemdesetih letih 19. stoletja iz avstrijske Lipnice. Vzrokov za njegovo priselitev v Maribor ne poznamo, verjetno so bili zgolj ekonomski. Leta 1883 je v mestnem predelu Melje po bankrotu kupil propadli mlin Styria, ga posodobil in zgradil še tovarno testenin. V mestu si je kot priseljencev ustvaril veliko posest, nanj spominjajo mogočne stavbe v centru mesta, npr. stavba Velike kavarne na Glavnem trgu in poslovno-stanovanjska hiša na začetku Poštne ulice ter Franzova vila v Melju, kjer je bival z družino (Godina Golija 2012: 93).

Poleg gospodarstva se je krepila tudi nemška nacionalna politika v mestnem svetu, zlasti v zadnjih treh desetletjih 19. stoletja. Močno prevlado na gospodarskem in družbenem področju v mestu so potrjevala tudi nekatera dejanja na simbolni ravni, npr. poimenovanje ulic po znanih nemških osebnostih in postavljanje spomenikov pomembnim nemškim osebnostim. Mestna oblast je z različnimi ukrepi omejevala tudi uporabo slovenščine v javnosti, npr. z uvedbo obvezne nemščine za slovenske dijake na mariborskih srednjih šolah ali s prepovedjo izveskov in tabel na ulicah in trgovinah v slovenskem jeziku (Čuček et al. 2012: 47).

Iz navedenega izhaja, da so v mestu v 19. stoletju in na začetku 20. stoletja gospodarsko in politično prevladovali Nemci. To potrjujejo tudi nekateri drugi podatki. Večina stanovskih organizacij v mestu, npr. trgovski gremij, zadruga, bolniške blagajne in veliki industrijski obrati so bili pred prvo svetovno vojno v Mariboru docela nemški. Vsoto vseh zbranih direktnih davkov je takrat sestavljalo kar 90 odstotkov dajatev Nemcev in le 10 odstotkov dajatev Slovencev. Nemško prevlado izpričujejo tudi podatki o številu podjetnikov v mestu. Nemških je bilo 304, slovenskih pa le 48. Med obrtniki je bilo kar 670 Nemcev in le 172 Slovencev (Hartman 1983: 235).

Nemški značaj mesta se je kazal tudi v kulturnem in prosvetnem življenju. Sredi 19. stoletja se prebivalstvo v mestu še ni grupiralo v ločeno nemško in slovensko skupino prebivalcev, bolj kot nacionalna pripadnost je bila pomembna regionalna. Večina Mariborčanov se je čutila predvsem Štajerce, poleg tega pa so bili še zavedni meščani Maribora in lokalpatrioti. Večja nacionalna diferenciacija se je začela šele z marčno revolucijo leta 1848 (Čuček et al. 2012: 33). Še bolj pa konec 19. in v začetku 20. stoletja, ko so potekali močni procesi ponemčevanja, ker je buržoazija vzdrževala samo nemške šole in priseljence odvracala od slovenskega kulturnega, prosvetnega in političnega delovanja. V tem obdobju ni bilo v Mariboru niti ene ljudske šole s slovenskim učnim jezikom, le nižji razredi gimnazije so imeli vzporednice z delnim slovenskim učnim jezikom (Hartman 1983: 235).

Mariborski nemški priseljenci so bili z mnogimi družinskimi, prijateljskimi in poslovnimi vezmi tesno povezani z drugimi deli avstro-ogrske monarhije, predvsem s Tirolsko, Štajersko in gornjo Avstrijo, o čemer priča tudi bogati arhivski material o mariborskih nemških družinah.⁴ K utrjevanju teh povezav, predvsem znotraj Štajerske, je gotovo pripomogla tudi tedanja lokalna politika. Ideologija štajercijanstva je poudarjala pomen povezave slovenskega kmetstva z nemškim meščanstvom in pomen štajerske deželne zavesti. Mariborski Nemci so imeli z Dunajem manj številčne kontakte, močnejše povezave so imeli z avstrijskim Gradcem, ki je vplival na njihov način življenja in materialno kulturo.

Po prvi svetovni vojni nemški kapital in močen gospodarski vpliv Nemcev v Mariboru ni izginil, a ni imel več opore v politični oblasti. Leta 1921 je bilo od vsega mariborskega prebivalstva prijavljenih le 21 odstotkov Nemcev, Slovencev je bilo 68 odstotkov, drugo pa so bili Srbi, Hrvati, Čehi, Slovaki in drugi (Melik 1957: 406). Ker sta Podravje in Maribor po letu 1918 spadala h Kraljevini Srbov,

⁴ V letih 2014 in 2015 sem se posvetila predvsem proučevanju arhivskega gradiva o mariborskih nemških družinah Badl, Schmiederer in Brunner, ki ga hrani Pokrajinski arhiv Maribor.

Hrvatov in Slovencev, so se nekateri mariborski Nemci iz mesta prostovoljno izselili. Po nekaterih podatkih se je do srede tridesetih let 20. stoletja izpisalo iz državljske knjige kar 9121 mariborskih Nemcev (Žnidarič 1983: 222).

Materialne sledi bivanja Nemcev v Mariboru

Izgradnja Južne železnice in boljša prometna povezava Maribora z drugimi mesti v monarhiji ni vplivala le na večje priseljevanje nemško govorečega prebivalstva, ampak tudi na hiter gradbeni razvoj mesta in njegovo večanje. Zlasti se je razvijal predel v bližini mariborskega kolodvora, tako imenovano Graško predmestje. V njegovi neposredni bližini so nastale konec 19. stoletja značilne večstanovanjske, največkrat dvo- ali trinadstropne najemniške hiše. Trgovsko in poslovno središče se je iz nekdanje Koroške ceste preselilo ob današnjo Partizansko cesto. Proti kolodvoru so se pomikali novi trgovski, gostinski in obrtni lokali, tu je potekala tudi vsakodnevna promenada.

69

Severno od današnje Partizanske ceste, v današnjem Tomšičevem drevoredu in pod Kalvarijo, so zrastle razkošne vile, v katerih so stanovali premožni mariborski Nemci. Mnogi med njimi so bili lastniki več nepremičnin v mestu, ki so jih oddajali različnim strankam, drugi so gradili v najelitnejših mestnih četrtih vile, ki so jih nato prodajali različnim kupcem. Med takimi nemškimi poslovneži je potrebno omeniti lastnika usnjarn in veletrgovca z vinom Antona Badla, ki je pod Kalvarijo zgradil več družinskih vil in jih prodajal premožnim Mariborčanom. Eno izmed njih si je uredil tudi za lastno bivanje z družino. Ta udobna meščanska bivališča so obsegala prostorno vežo, kuhinjo, jedilnico, salon z verando ali teraso, dve ali tri spalnice, stranišče in kopalnico ter eno ali dve sobi za služinčad (Ferlež 2009: 153). Nekoliko bolj proti jugu v mestnem središču, ob današnji Partizanski, Mladinski, Maistrovi, Kocljevi, Krekovi, Gregorčičevi, Tyrševi in Razlagovi ulici pa so premožni Nemci gradili večje najemniške stanovanjske hiše, kjer so stanovali predvsem uradniki s svojimi družinami (Curk 1966: 84).

Nemški tehnični strokovni kader z družinami je stanoval v Železničarski koloniji na Studencih, ki je bila zgrajena po vzoru nemških kolonij v Porurju. Leta 1863 je v tem predmestju nastala »Stara kolonija«, sestavljena iz desetih hiš z osemindvajsetimi stanovanji, od leta 1868 do 1869 pa še »Nova kolonija« z osemindvajsetimi hišami, ki imajo 254 stanovanj. V Železničarski koloniji so bila za tedanje razmere velika delavska stanovanja, sestavljena so bila iz dveh sob, kuhinje, kleti in precej velikega vrta z gospodarskim poslopjem (Godina 1992: 42). V sedemdesetih letih 19. stoletja je bil v koloniji urejen otroški azil, magazin – konzum z življenjskimi potrebščinami, leta 1873 pa je bila zgrajena tudi šola za delavske otroke.⁵ V zadnjih desetletjih 19. stoletja so za različne tuje strokovnjake, ki so se priselili v mesto, postavljeni tudi železničarski bloki v Melju in manjše hiše na Taboru in v drugih mariborskih predmestjih.

Večina prebivalcev Maribora je ob koncu 19. stoletja živela v manjših najetih stanovanjih. Največkrat so bila sestavljena iz ene do dveh sob in kuhinje, včasih le

⁵ *Marburger Zeitung* 65, 1925, št. 103, str. 5.

iz tako imenovane sobe s štedilnikom. Bolj premožni meščani, ki so bili večinoma Nemci, pa so stanovali v večjih stanovanjih, navadno nad pritličnim lokalom, ki so obsegala štiri do pet sob, kuhinjo in shrambo. Najbogatejši sloj Mariborčanov pa je živel v lastnih hišah – vilah, ki so nastajale v severovzhodnem delu mesta. V starem mestnem jedru so bili prostori v vseh hišah podobno razporejeni: v pritličnem delu so bili navadno lokali, v nadstropju pa so bili stanovanjski prostori. Okna spalnic, otroških in dnevnih sob so gledala na ulično stran, ki je veljala za najboljšo lego, okna kuhinj, kabinetov, poznejših kopalnic in prostorov za služinčad pa so bila obrnjena na dvoriščno stran in so imela manj ugodno lego (Ferlež 1999: 85).

Podobno kot na drugih področjih materialne kulture so tudi v stavbarstvu in stanovanjski kulturi mariborski meščani sledili zgledom metropol. Deloma zato, ker so se v Maribor priselili in tu delovali nekateri arhitekti, stavbeniki in drugi strokovnjaki, ki so pred tem delali v drugih mestih monarhije in so tedanje prevladujoče gradbene in stilne sloge prenesli tudi v Maribor. Med slogi, ki so se na prelomu 19. v 20. stoletje najbolj uveljavili v mestu, je potrebno omeniti secesijo (Jugendstil), katere najodličnejši mariborski predstavnik je bil arhitekt Fritz Friedriger (Čuček et al. 2012: 199).

70

Vila Transsylvania na današnji Mladinski ulici, delo in domovanje arhitekta Fritza Friedrigerja
(foto: Maja Godina Golija, 2016)

Arhitekt Fritz Friedriger je bil po rodu transilvanski Nемеc, ki se je v mesto priselil leta 1897 in tu deloval do leta 1920. Bil je prvi akademsko šolani arhitekt, ki je deloval v Mariboru. Izšolal se je na Dunaju pri slovitom Teophilu von Hansnu, ki je načrtoval in uredil dunajski Ringstraße in avstrijski parlament (Pirkovič 1999:

5). V času mariborskega delovanja je Friedriger s tukajšnjimi nemškimi gradbeniki, predvsem z Rudolfom Kiffmannom. V Mariboru je načrtoval in gradil stanovanjske hiše in vile, pa tudi banke, trgovske hiše, šole in podobne stavbe, ki še danes pomembno zaznamujejo mariborski javni prostor. Leta 1906 je postal član mestnega sveta, sodeloval je pri pripravi novega gradbenega reda mesta Maribor in izdelavi regulacijskega načrta (Čuček et al. 2012: 201).

Med njegovimi najbolj znanimi stvaritvami, ki močno zaznamujejo mestni prostor, je vila Transsylvania na današnji Mladinski ulici, ki jo je načrtoval za bivanje svoje družine in v kateri je živel do izselitve iz Maribora v Gradec leta 1920. Ta izjemen arhitekturni spomenik, materialna sled njegovega plodnega ustvarjanja v mestu, danes žal propada.

Poleg Friedrigerja so premožni mariborski Nemci za gradnjo svojih nepremičnin v mestu angažirali tudi arhitekta iz drugih avstrijskih mest, ki so v Mariboru načrtovali tedaj priljubljeno arhitekturo, ki je bila moderna tudi v večjih mestih monarhije, predvsem na Dunaju. Tako raziskovalci ugotavljajo, da so tedanji mariborski meščani zelo sledili modi, ne le na področju oblačilne kulture, ampak tudi na področju stanovanjske opreme in arhitekturnih slogov (Pirkovič 1999: 6).

Hišna oprema oz. stanovanjska kultura Mariborčanov na prelomu 19. v 20. stoletje je bila odvisna predvsem od gmotnega položaja posameznika. Pri tem je mariborsko meščanstvo skušalo slediti novostim, ki so se pojavile v evropskih metropolah, o tem so jih v časopisnih oglasih sproti obveščali tudi mariborski trgovci in mizarji. Tako je na primer trgovec Johan Lacher, ki je imel trgovino v samem središču mesta, v Tegethoffstrasse oglaševal, da se lahko pri njem naroči pohištvo za jedilnice, spalnice, salone in kopalnice priznanih proizvajalcev,⁶ pohištvo in stanovanjsko opremo, npr. litoželezne štedilnike, pa so lahko Mariborčani naročili tudi direktno pri proizvajalcih.⁷ Kljub temu konec 19. stoletja večina meščanov, tudi iz bolj premožnih nemških družin, v stanovanju še ni imela tekoče vode, kopalnic in izplakovalnih stranišč, so pa bili ti meščani med prvimi, ki so v 20. stoletju te novosti uvajali. Pohištvo in hišno opremo so mariborski Nemci kupovali v večjih mestih v Avstriji, predvsem v Gradcu in na Dunaju, ali pa so pri mariborskih trgovcih po katalogih naročali pohištvo priznanih proizvajalcev, včasih pa so bili pohištveni kosi izdelani po načrtih iz večjih mest tudi pri domačih mizarjih. Podobno kot v drugih mestih monarhije sta bila priljubljena predvsem pohištvena sloga staronemški stil (Altdeutscher Stil) in secesija (Jugendstil).

V stanovanjih premožnih Mariborčanov so bili osrednji stanovanjski prostori bogato opremljene obednice in saloni, pogosto s klavirjem in fotelji. To so bili izrazito reprezentativni prostori, kjer se je tedaj družilo mariborsko nemško meščanstvo. Saloni so bili opremljeni z najboljšimi kosi pohištva: z zofami, s fotelji, skrbno izdelanimi mizicami in stojali za rože, z velikimi ogledali ter bogatimi komodami z različnimi dragocenostmi in spominskimi predmeti (Ferlež 2009: 223). Sedežne garniture, divane in kavče so začeli uvajati v meščanska stanovanja zlasti po prvi

⁶ *Marburger Zeitung* 13, 1874, št. 20, str. 4.

⁷ *Marburger Zeitung* 49, 1910, št. 4, str. 10.

svetovni vojni, pred tem so bile bolj priljubljene jedilne mize z udobnimi stoli, posameznimi naslanjači in zofe. Mariborski Nemci so, podobno kot druge živeče meščanstvo tiste dobe, stanovanja krasili z lepo izdelanim pohištvom, porcelanom, kristalnim steklom in srebrnino, največkrat iz avstrijskih in nemških mest. Na stenah so visele oljne slike in ogledala v bogato izrezljanih okvirjih, parketna tla so pokrivala perzijske preproge, okna in vrata pa bogati zastori.

Notranja oprema mariborskih javnih lokalov konec 19. in na začetku 20. stoletja, npr. gostiln in društvenih prostorov, se je zgledovala po opremi podobnih prostorov v večjih krajih monarhije. Pri opremi javnih prostorov je prevladovalo obujanje nekaterih tradicionalnih historičnih slogov, npr. staronemškega stila, ali oprema tako imenovanih kmečkih izb (Bauernstube). V tem slogu je bila opremljena npr. mariborska kavarna Kaffer na Slomškovem trgu, ki je slovela kot izrazito velikonemško usmerjen lokal. Tudi njena notranja oprema je izražala to usmerjenost. Lokal so krasile slike cesarja Franca Jožefa in nadvojvode Franca Ferdinanda, pohištvo je bilo masivno in izdelano v slogu nemških kmečkih izb iz alpskega prostora, stene pa so krasile poslikave iz hrastovih vejic in nemških verzov, ki so simbolizirali nemštvo.

Tudi društveni lokal mariborskega nemškega društva Schlaraffia kaže močno navezanost na nemški kulturni prostor in tamkajšnje modne stile. Opremljen je bil s pohištvom v tedaj priljubljenem staronemškem stilu, okrašen s številnimi prapori, orožjem in sulicami. Notranja oprema tega prostora je oponašala opremo nemških srednjeveških gradov, saj so prostor člani Schlaraffie imenovali kar »Drauburg«. Stene so krasile podobe pomembnih nemških osebnosti iz kulturnega in političnega življenja, na podstavkih pa sta stala kipa Goetheja in Schillerja (Godina 1986: 65).

Še močnejšo navezanost na nemški kulturni prostor, predvsem na modno ponudbo Dunaja in Gradca, lahko zasledimo konec 19. in v začetku 20. stoletja na področju oblačilne kulture.

Če je oblačilna kultura kmečkega prebivalstva v okolici mesta, ki je bilo slovensko, sredi 19. stoletja v besedilih tedanjih izobražencev večkrat opisana kot narodna oz. slovensko nacionalna, pa je obleka meščanov sledila modnim zapovedim iz metropol, predvsem z Dunaja. V besedilih tedanjih piscev je pogosto meščanska obleka označena kot nemška obleka, ki je sledila trenutni modi in se je širila, tudi v Maribor, predvsem s pariškimi in dunjskimi modnimi listi oz. modnimi grafikami (Baš 1992: 445). Do devetdesetih let 19. stoletja se je kmečka obleka v okolici Maribora že močno spremenila, pogosto je bila narejena iz kupljenega blaga, v kroju, predvsem pri prazničnih in poročnih oblačilih, pa je sledila trenutnim modnim zapovedim. Nemci na slovenskem Štajerskem, ki so živeli v mestih in trgih, so s svojo obleko sledili videzu meščanov in modi večjih mest. Tudi mariborski Nemci so svoja oblačila usklajevali s trenutnimi modnimi zapovedmi z Dunaja in celo iz Pariza, tem so s pomočjo časopisov sledili tudi tukajšnji krojači in šivilje. Z Dunaja, pa tudi iz Pariza, so v Maribor prispeli nekateri modni dodatki, boljše blago in modni listi.⁸ Posamezni – najbolj premožni Mariborčani in Mariborčanke pa so nakupovali določene oblačilne kose, npr. klobuke, tudi v večjih mestih, npr. v Gradcu in na Dunaju.

⁸ Na Gosposki ulici je bila priljubljena trgovina z modnimi oblačilnimi kosi in dodatki, imenovana »Le petit Paris«, v kateri so se lahko seznanili z najnovejšimi pariškimi modnimi trendi.

Časopis *Marburger Zeitung* je desetletja seznanjal Mariborčane s ponudbo graških in dunajskih trgovin z oblačili. Nekatere trgovine so imele v mestu tudi svoje zastopnike, Mariborčani pa so lahko oblačila priznanih proizvajalcev naročali tudi po katalogih pri nekaterih mariborskih trgovcih. Tako je npr. Karl Petauer oglaševal, da lahko v njegovi trgovini kupijo moške, ženske in otroške klobuke po najnovejši dunajski in pariški »fazoni«,⁹ mariborski trgovec J. Kokoschinegg pa, da lahko kupci naročijo mnogo modelov ženskega in moškega perila ter srajc po katalogu.¹⁰ Na podoben način so lahko Mariborčani v Gradcu in na Dunaju naročili in kupili tudi pustne kostume.

Deček iz mariborske nemške družine Badl v *štajerski noši*, začetek 20. stoletja (Pokrajinski arhiv Maribor)

Mariborski Nemci so kot svojo narodno nošo oz. značilno nemško nošo konec 19. stoletja nosili predvsem tako imenovano *štajersko nošo*, ki je postajala vedno bolj priljubljena tudi zaradi poudarjanja regionalne pripadnosti oz. politične krepitve štajerizma. *Štajerska noša* se je izoblikovala pod vplivom oblačilnega videza nadvojvode Janeza (1782–1859), ki je rad nosil obleke krojene po videzu lovskih oblek štajerskih kmetov. To njegovo obleko so začeli posnemati tudi drugi pripadniki nemško govorečega plemstva in meščanstva znotraj monarhije. Kot je ugotovila nemška etnologinja in raziskovalka oblačilne kulture Ingeborg Weber-Kellermann, sta postali konec 19. stoletja štajerska moška noša z irhastimi hlačami in z volnenimi dokolenkami ter ženska značilna obleka *dirndl* (Dirndlkleid) simbol nemštva. Imeli so jo za primerno tako za salonsko druženje, obiske in različne druge priložnosti (Weber-Kellermann 1970: 182).

⁹ *Marburger Zeitung* 20, 1874, št. 26, str. 4.

¹⁰ *Marburger Zeitung* 49, 1910, št. 97, str. 9.

Analiza slikovnega gradiva iz Maribora s konca 19. in začetka 20. stoletja to potrjuje. Čeprav so mariborski meščani, tudi mariborski Nemci, največkrat fotografirani v oblekah, ki so v kroju, barvah in materialih sledile trenutnim modnim zapovedim, pa lahko najdemo tudi upodobitve, ki jih prikazujejo v *štajerski noši*. To so nosili predvsem ob prireditvah in svečanostih nemških društev, npr. ob otvoritvi mariborske kočice (Marburgerhütte) nemškega planinskega društva leta 1913, ali ob izletih v naravo in pri različnih oblikah preživljanja prostega časa (Godina 1986: 64).

74

Štajerska moška noša je med mariborsko nemško govorečo skupnostjo postala ponovno priljubljena predvsem v tridesetih letih 20. stoletja, ko so se v mestu začele krepiti nacionalsocialistične ideje in delovanje nekaterih nacionalsocialistično usmerjenih posameznikov in društev.¹¹ Nasprotno pa lahko ugotovimo za štajersko žensko nošo oz. za oblačilo *dirndl*, da ni bilo le oblačilo nemško govorečih posameznic v mestu, ampak se je zaradi svoje praktičnosti (oblačilo je omogočalo dobro kombiniranje z drugimi oblačilnimi kosi) kot tudi razmeroma ugodne cene razširilo tudi med slovenske prebivalke mesta, zlasti med tiste posameznice z manjšo kupno močjo, npr. delavke (Godina 1992: 84; Žagar 1994: 90).

Dirndli predstavljeni na modni reviji konfekcije in manufakture F. Mastek v Mariboru, trideseta leta 20. stoletja (zasebni arhiv avtorice)

¹¹ Med terenskim delom v Mariboru v devetdesetih letih 20. stoletja mi je več starejših informatorjev pripovedovalo, da so pred drugo svetovno vojno na promenadi napredni slovenski dijaki s črnolom poškopili tako oblečenim mariborskim Nemcem in nemškutarjem bele pletene dokolenke, ki so jih ti nosili k irhastim hlačam.

Med materialnim in nematerialnim

Priseljevanje nemško govorečega prebivalstva v Maribor je vplivalo tudi na nekatera druga področja življenja in kulture Mariborčanov in jih spreminjalo. Med takimi, ki bolj sodijo tako v materialni kot nematerialni svet, omenimo prehrano, družabno življenje in oblike preživljanja prostega časa. Te kulturne sestavine so se konec 19. in v začetku 20. stoletja spreminjale tudi zaradi večjega priseljevanja tujcev, predvsem Nemcev in Čehov, in s tem povezane večje socialne in nacionalne pestrosti prebivalstva v Mariboru.

Prehrana v 19. stoletju v slovenskih mestih, ne le na Štajerskem, je bila pod močnim vplivom dunajske kuhinje. Če je v 17. in 18. stoletju še izpričan pomen italijanske in francoske kuhinje, pa se je v 19. stoletju in v začetku 20. stoletja okrepil predvsem vpliv avstrijske kuhinje, zlasti dunajskega načina priprave jedi. K temu je zagotovo pripomogla razširitev tedaj zelo priljubljenih kuharskih knjig v nemškem jeziku, npr. kuharske knjige Katharine Prato *Die Süddeutsche Küche*. Knjiga je prvič izšla v Gradcu leta 1858, postala je ena izmed najbolj priljubljenih kuharskih knjig v nemškem jeziku, zato je bila večkrat ponatisnjena. Prodajali so jo v mariborskih knjigarnah, številni izvodi so ohranjeni tudi po mariborskih gospodinjstvih. Knjiga predstavlja predvsem dunajsko in avstrijsko kuhinjo pa tudi nekatere značilne jedi drugih v monarhiji živčih narodov.

Pomen za širitev dunajske kuhinje so imeli tudi kuharski oz. gospodinjski tečaji, ki so skušali razširiti recepte tudi v manjših mestih in na podeželju in prenesti prebivalstvu teh območij kuharsko znanje in kuharske tehnike, ki so bile znane v metropolah. Poseben pomen za širitev dunajske kuhinje pa je imela tedanja ponudba hrane v mariborskih gostinskih lokalih, ki se je postopoma, kot je v svoji študiji pokazal nemški etnolog Günter Wiegelmann (Wiegelmann 2006: 141, 146), širila iz gostinskih lokalov po domovih evropskih meščanov in plemstva. Med take novosti, ki so se razširile iz dunajske kuhinje v mariborske domove, omenimo golaž in dunajske zrezke.

Tudi ohranjene kuharske knjige, rokopisne zbirke receptov in jedilni listi gostinskih lokalov v Mariboru izpričujejo veliko priljubljenost tako imenovane dunajske kuhinje.¹² Na osnovi analize tega gradiva lahko sklepamo, da so bile na mizah mariborskih meščanov jedi, ki so bile značilne za Dunajčane: goveja juha s fritati ali jetrnimi cmoki, kuhana govedina z jabolčnim ali smetanovim hrenom, panirani (dunajski) zrezek s krompirjevo solato, carski praženec – »šmorn«, šarkelj z rozinami, jabolčni zavitek – »štrudel«, marelični cmoki, doboš, sahar ali esterhazi torta.

Te jedi so bile tudi najbolj pogosto na jedilnikih v tedanjih hotelskih restavracijah in boljših gostilnah. Na jedilnih listih iz mariborskih restavracij z začetka 20. stoletja lahko poleg njih preberemo še ponudbo nekaterih drugih jedi iz avstrijske in južnonemške kuhinje, naj navedemo le nekatere: kopun, ocvrti piščanec, praški zrezek, pečenka s čebulo, golaž, »nokerli«, linška torta, huzarski krapki in janeževi upognjenci.

¹² Primerjaj bogato gradivo, ki ga hrani Pokrajinski arhiv Maribor, npr. jedilne liste za mariborska hotela Meran in Erzherzog Johann od leta 1900 do leta 1918.

Čas jedilnih obrokov mariborskih meščanskih družin je bil podoben kot v nemških delih monarhije. Prilagajal se je delovnemu času in obveznostim očeta, osebe, ki je bila v večini meščanskih družin edina zaposlena. Kot je zapisal avstrijski zgodovinar Roman Sandgruber, se je po revoluciji leta 1848 v monarhiji močneje uveljavil manj gibljivi dnevni ritem jedilnih obrokov, kar je bilo povezano s strožjimi določili delovnega časa (Sandgruber 1988: 468). Dnevni ritem jedilnih obrokov v monarhiji živečega meščanstva se je skupaj z delovnim časom v uradih, trgovinah, pisarnah in bankah ohranil nespremenjen dolga desetletja. Ta konzervativnejši model jedilnih obrokov, z ohranitvijo kosila kot glavnega jedilnega obroka, je bil uveljavljen tudi v začetku 20. stoletja v Mariboru in se je v večini mariborskih družin ohranil še danes.

76

Prehrana, ki se je konec 19. in v začetku 20. stoletja spreminjala predvsem zaradi izboljšane povezave mesta s širšim nemškim kulturnim prostorom, priseljevanja tujcev v mesto in boljše preskrbe mestnega prebivalstva z živili, pa tudi zaradi izboljšanja kuharskega znanja, je bila pomembna sestavina družabnega življenja in predstavitve meščanskih družin v javnosti. Uživanje jedi je bilo vključeno v skoraj vse oblike meščanskega druženja, npr. v popoldanske čajanke, *žurfikse* in *soareje* (Godina Golija 1996: 132). Zato je bilo skupno uživanje hrane pomemben del družabnega življenja mariborskih Nemcev, ki so se pogosto družili ob uživanju izbranih jedi po meščanskih domovih ali na svojih posestvih v bližini Maribora.

Med najbolj reprezentativne oblike druženja na domu so sodile elitnejše večerje bogatih nemških meščanov, tako imenovane *soareje*. Včasih so bile povezane s hišnimi zabavami s plesom, imenovanimi *hausbali*. Prirejali so jih zgolj iz družabnih vzrokov, nanje so vabili le ožji krog prijateljev in poslovnih partnerjev. Te elitne večerje in hišne zabave so bile priložnost, da so se gospodinje izkazale s svojimi kulinaričnimi in drugimi gostiteljskimi spretnostmi. Na njih so postregli z izbrano hrano, predvsem z na različne načine pripravljeno divjačino, ribami ali perutnino, npr. s kopuni, ki so veljali za posebno specialiteto, in z različnimi sladicami, sladoledom ter žganimi pijačami.

Ob koncih tedna je mariborska gospoda – predvsem nemški advokati, tovarnarji, veletrgovci, zdravniki in najvišje vojaške osebnosti, odšla na podeželje, kjer je imela svoje pristave, imenovali so jih *herenhaus*. Tja so vabili prijatelje in sorodnike, v poletnih in jesenskih mesecih so tam pripravljali zabave, ki so se zavlekle pozno v noč. Gostje so se pripeljali s svojimi koleslji, manj z avtomobili, zato so bila oblačila za te zabave bolj športna, potekale pa so bolj sproščeno kot tiste na domovih v mestu.

V zimskem času pa so bili, podobno kot v drugih nemških mestih, priljubljena oblika zabave plesi različnih strokovnih združenj in društev, npr. trgovskega gremija, ki je bil popolnoma nemški, ali nemškega društva *Schlaraffia*. V pustnem času pa so Mariborčani po vzoru nemških mest, npr. Mainza in Kölna, organizirali karneval, na katerem so imeli najodličnejši nemški meščani pomembne položaje in naloge (Godina Golija 2003). Volili so tudi princa karnevala, ki je bil praviloma eden izmed najmenitnejših nemških meščanov Maribora, npr. Karl Scherbaum. Ob večerih pa

so se mariborski Nemci, podobno kot v drugih mestih monarhije, zbirali v svojih priljubljenih gostinskih lokalih ob stalnih omizjih, imenovanih »štamtiš«.

Sklepne misli

Maribor, mesto na robu slovanskega sveta in slovenskega etničnega ozemlja, je bil stoletja prostor priseljevanja evropskega prebivalstva, vendar ne le tega.¹³ Nekateri priseljenci, ki so se ustavili v mestu, so v njem bivali le krajši čas, tako kot npr. Nikola Tesla, ki je po študiju v Gradcu stanoval v bližini mariborskega kolodvora in v tamkajšnji gostilni preživel čas z igranjem kart in biljarda za denar, ali literarni junak Jančarjevega romana *Severni sij*, ki je nekega meglenega dne stopil z vlaka na mariborskem kolodvoru, se nastanil v znanem hotelu v Gosposki ulici, se seznanil in spoprijateljil z nekaterimi mariborskimi meščanskimi družinami in mesta kar ni mogel zapustiti. Ali pa so v njem bivali nekaj let ali desetletij, kot češki fotograf nemškega rodu Franz Erben, ki je ustvaril izjemen, šele pred kratkim v tujini odkrit fotografski opus o Mariboru in njegovih ljudeh.¹⁴ Mnogi priseljenci so v mestu preživeli večji del življenja in tu živeli vse do smrti, tako kot ruski emigrant Ivan Fedotovič Timošenko (Ratej 2015: 54) ter drugi nemški, ruski, češki, srbski, hrvaški in italijanski prebivalci Maribora, če naštejemo le pripadnike največjih etničnih skupnosti, ki so se v mesto priselile in v njem bivale v 19. in na začetku 20. stoletja (Ferlež 2002: 111). Vsi pa so pustili v mestu sledi: izstopajoče, vidne, navdihujoče, take, ki nas bogatijo še danes, ali manjše, skrite, intimnejše, ki jih poznajo in cenijo le redki.

Med vidnejše sledi bivanja v mestu, danes jih pojmujejo kot del naše kulturne dediščine in lokalne identitete, lahko uvrščamo mnoge stvaritve nemških priseljencev v Mariboru, ki niso bili samo najštevilčnejši priseljenci v mestu, ampak so imeli v njem zelo pomembno gospodarsko, družbeno in kulturno vlogo. Sledi njihovega ustvarjanja in bivanja v mestu so del nematerialne oz. nesovne dediščine, kot npr. Wolfova *Sonata za klavir v Es-duru, op. 1*, za katero je dobil navdih med spomladanskimi sprehodi po Mestnem parku in v okolici Treh ribnikov (Špendal 2015: 93), ali so del gmotnega sveta, ki ga dojemamo kot nekaj vsakdanjega, nekaj našega, tudi danes, ne da bi vedeli za njegov izvor, življenjsko pot in usodo (Köstlin 2005). Med take materialne preostanke lahko uvrščamo urbanistično zasnovano mesta Maribor v začetku 20. stoletja, ureditev ulic, parkov, trgov in drugih javnih prostorov, delo nemških gradbenikov in arhitektov, ki so v tem času v mestu delovali, pa tudi posamezne arhitekturne objekte ali industrijske komplekse povezane z gospodarskim razvojem mesta, ki so danes pomemben del industrijske dediščine, npr. Železničarska in Hutterejva kolonija, Rosnerjev in Hutterjev tovarniški kompleks v Melju ali Franzov mlin in vila, če naštejemo samo nekatere.

¹³ Več informatorjev mi je v svojih pripovedih zelo živo opisalo manjšo skupino Kitajcev, ki se je v mesto priselila že pred 2. svetovno vojno in se ukvarjala z izdelavo in prodajo papirnatih dekorativnih predmetov, npr. papirnatih rož. Mnogi so omenjali tudi močno rusko skupnost, ki je živela pred drugo svetovno vojno v Mariboru. Prim. terenski zapiski avtorice, januar/september 1985.

¹⁴ Zahvaljujem se zbiratelju in galeristu Primožu Premzlu za posredovanje informacij in ogled fotografij.

Poleg tega so vplivi bivanja priseljencev v Mariboru vidni še na mnogih drugih področjih življenja, npr. v hrani in sestavi jedilnih obrokov, oblikah preživljanja prostega časa, nakupovalnih navadah ali v cvetočem kavarniškem življenju v mestu. Potrjujejo, da je skupno življenje priseljencev s Slovenci zgodovinska stalnica, tako kot tudi prepletanje različnih jezikov, ver in kultur na našem ozemlju, zato to ni le novejši pojav, povezan s trenutnimi vojnimi žarišči in velikimi ekonomskimi razlikami v svetu, ampak že stoletja pomembna sestavina in gibalno našega bivanja, kulture in dediščine.

LITERATURA IN VIRI

BAŠ, Angelos

78

1992 Posebnosti slovenske in nemške obleke na Slovenskem od začetka 19. stoletja do druge svetovne vojne. *Zgodovinski časopis* 46, št. 4, str. 445–449.

CURK, Jože

1966 Maribor: urbanistično gradbeni zgodovinski oris 1. *Časopis za zgodovino in narodopisje* 37, št. 2, str. 63–95.

2002 O prebivalstvu Maribora med sredinama 18. in 19. stoletja. *Studia Historica Slovenica* 2, št. 1, str. 43–78.

CVIRN, Janez

1997 *Trdnjovski trikotnik: politična orientacija Nemcev na Spodnjem Štajerskem (1861–1914)*. Maribor: Obzorja.

ČUČEK, Filip [et al.]

2012 *Nemci in Maribor: stoletje preobratov: 1846–1946*. Maribor: Umetniški kabinet Primož Premzl.

FERLEŽ, Jerneja

1999 *Dvorišča kot sestavina načina življenja Mariborčanov: magistrska naloga*. Maribor: [J. Ferlež].

2002 Prebivalstvo Maribora 1848–1991. *Studia Historica Slovenica* 2, št. 1, str. 79–125.

2009 *Stanovati v Mariboru: etnološki oris*. Maribor: Umetniški kabinet Primož Premzl.

GODINA, Maja

1986 *Maribor 1919–1941: oris družabnega življenja*. Maribor: Dialogi.

1992 *Iz mariborskih predmetij: o življenju in kulturi mariborskih delavcev v letih od 1919 do 1941*. Maribor: Obzorja.

GODINA GOLIJA, Maja

1996 *Prehrana v Mariboru v dvajsetih in tridesetih letih 20. stoletja*. Maribor: Obzorja.

2002 Izbrana poglavja iz življenja Mariborčanov od leta 1860–1941. *Studia Historica Slovenica* 2, št. 1, str. 229–253.

2003 Pustovanja v Mariboru (1840–1940). V: J. Fikfak [et al.] (ur.), *O pustu, maskah in maskiranju: razprave in gradiva*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU. Str. 233–240.

2004 Muzejsko društvo in ustanovitev mestnega muzeja v Mariboru. *Studia Historica Slovenica* 4, št. 2–3, str. 405–419.

2012 Ludwig Franz – industrialec. V: J. Ferlež (ur.), *Nemci in Maribor: stoletje preobratov: 1846–1946*. Maribor: Umetniški kabinet Primož Premzl. Str. 92–93.

HARTMAN, Bruno

1983 Kulturni tokovi v Mariboru in njegovem zaledju med vojnima. *Časopis za zgodovino in narodopisje* 54, št. 1–2, str. 235.

2009 *Maribor – dogajanja in osebnosti*. Maribor: Litera.

KÖSTLIN, Konrad

2005 Novi smisao stvari u muzeju. V: N. Rittig Beljak (ur.), *Zavičajni muzej: osnovati ili spaliti*. Zagreb: Zajednica Nijemaca u Hrvatskoj. Str. 8–15.

LESKOVEC, Antoša

1991 Gospodarstvo 1725–1848. V: J. Curk [et al.] (ur.), *Maribor skozi stoletja*. Maribor: Obzorja. Str. 313–326.

MELIK, Anton

1957 *Slovenija. 2: Štajerska s Prekmurjem in Mežiško dolino*. Ljubljana: Slovenska matica.

PIRKOVIČ, Jelka

1999 *Fritz Friedriger in Maribor (1894–1920)*. Maribor: Umetnostna galerija.

- PRATO, Katharina
1892 *Die Süddeutsche Küche*. Graz: Styria.
- RATEJ, Mateja
2015 Ivan Fedotovič Timošenko: od vojaka Vranglove armade do karizmatičnega mariborskega hišnika. V: M. Godina Golija (ur.), *Maribor in Mariborčani*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU. Str. 53–63.
- ŠPENDAL, Manica
2015 Tuje glasbene osebnosti, ki so zaznamovale glasbeno kulturo Maribora. V: M. Godina Golija (ur.), *Maribor in Mariborčani*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU. Str. 89–101.
- SANDGRUBER, Roman
1988 Zeit der Mahlzeit: Veränderungen in tagesablauf and Mehlzeiteinteilung in Österreich in 18. und 19. Jahrhundert. V: N.-A. Bringéus (ur.), *Wandel der Volkskultur in Europa*. Münster: Copenrath. Str. 459–473.
- WEBER-KELLERMANN, Ingeborg
1970 Beobachtungen zu Tradition, Mode und Innovation am Beispiel eines Trachtsückes. *Ethnologia Europaea* 4, str. 180–186.
- WIEGELMANN, Günter
2006 *Alltags- und Festspeisen in Mitteleuropa: Innovationen, Strukturen und Regionen vom späten Mittelalter bis zum 20. Jahrhundert*. Münster [etc.]: Waxmann.
- ŽAGAR, Janja
1994 *Oblacilna kultura delavcev v Ljubljani med prvo in drugo svetovno vojno*. Ljubljana: Mladika.
- ŽNIDARIČ, Marjan
1983 Prispevek k zgodovini Nemcev v Mariboru med obema vojnam. *Časopis za zgodovino in narodopisje* 54, št. 1–2, str. 218–231.

BESEDA O AVTORICI

Maja Godina Golija, dr. etnoloških znanosti, je znanstvena svétnica na Inštitutu za slovensko narodopisje ZRC SAZU, kjer se ukvarja predvsem z raziskovanjem prehrane, gospodarstva in mestnega življenja na Slovenskem. Je avtorica petih etnoloških monografij in več kot 70 znanstvenih člankov in prispevkov. Na Filozofski fakulteti Univerze v Mariboru je izredna profesorica za področje etnologije. Od leta 2010 do leta 2016 je vodila Raziskovalni postaji ZRC SAZU Maribor in Prekmurje. V letih 2003–2008 je bila članica izvršnega predsedstva International Commission for Research into European Food History. Je članica Slovenskega etnološkega društva, SIEF (Société Internationale d'Ethnologie et de Folklore) in International Commission for Ethnological Food Research (ICREFH). Bila je tudi glavna urednica revije *Traditiones*, članica mednarodnega uredniškega sveta revije Bealoideas (Folklore Society of Ireland) in *Glasnika Etnografskog instituta SANU*.

ABOUT THE AUTHOR

Maja Godina Golija, PhD in ethnology, is a scientific counsellor at the Institute of Slovene Ethnology, SRC, SASA, where she mainly researches food, economy, and urban life in Slovenia. She has written five ethnological monographs and over 70 scientific articles and papers. She is an Associate Professor of Ethnology at the Faculty of Arts, University of Maribor, and has headed the Maribor and Prekmurje Research Stations of SRC, SASA from 2010 to 2016. In 2003–2008 she was a member of the executive committee of the International Commission for Research into European Food History. She is a member of the Slovene Ethnological Society, SIEF (Société Internationale d'Ethnologie et de Folklore), and the International Commission for Ethnological Food Research. She has also been editor in chief of the journal *Traditiones*, a member of the international board of editors of the journal Bealoideas (Folklore Society of Ireland), and co-editor of the journal *Glasnik of the Ethnographic Institute of the Serbian Academy of Sciences and Arts*.

SUMMARY

German immigrants in Maribor. Material traces of their lives and creativity

For centuries Maribor had a marked bilingual character that was recorded in population censuses, which manifest the significance of the German community and the German language in the town – in 1910, for example, only 13.64 % of Maribor's population used the Slovene language. Besides a few old German families of Maribor that had lived in the town for more generations and were primarily involved with wine trade, manufacturing and trade of wood, leather and agricultural products, at the end of the 19th and at the beginning of the 20th century numerous German speaking immigrants moved to the town. They came to Maribor primarily for economic motives, such as the substantial amounts of cheap labour, energy sources, land and real estates. They were looking for the possibilities for quick and reliable earnings and were predominantly employed in trade, hospitality industry and construction businesses, or established smaller manufacturing plants themselves. The German immigrants came mostly from Tirol, Upper Austria, Sudetes, Moravia and Carinthia. The length of their residence in Maribor varied from shorter periods to a couple of decades, as in the case of a factory owner Marko Rosner, who as a German speaking Jew from Bukovina, lived in Maribor for 35 years and significantly shaped its urban life before the Second World War as well as in its aftermath. Many German immigrants, such as the factory owner Hutter, accumulated significant wealth in Maribor and became important personalities in its public life, but had to leave the town before or after the War for political reasons or because of their involvement with Nazi organisations. After their departure, traces of the German immigrants' habitation have remained in Maribor and are embedded in the town's cultural landscapes ranging from building and urban architecture, to cuisine and clothing culture. Influences of the immigrants' residence in Maribor are visible in many other aspects of urban life, such as in leisure activities, shopping habits or the vibrant café scene in the town. They confirm that the mutual and inclusive urban life of the immigrants with the Slovenian population and the entwinement of diverse languages, religions and cultures in Slovenian territory has been a regular historical feature that significantly marked and is continuing to shape the sphere of material and intangible cultural heritage.